

Հովհաննէս Թումանյան

Սասունցի Դավիթ

I

Առյուծ-Մըհերը, զարմով դյուցազուն,
Քառասուն տարի իշխում էր Սասուն.
Իշխում էր ահեղ, ու նըրա օրով
Հավքն էլ չէր անցնում Սասնա սարերով:
Սասնա սարերից շա՛տ ու շատ հեռու
Թընդում էր նըրա հրոչակն ահարկու,
Խոսվում էր իր փառքն, արարքն անվեհեր .
Հագար բերան էր մի Առյուծ-Մըհեր:

II

Էսպէս, ահավոր առյուծի նըման,
Սասնա սարերում նըստած էր իշխան
Քառասուն տարի: Քառասուն տարում
«Ա՛խ» չէր քաշել նա դեռ իրեն օրում.
Բայց հիմի, երբ որ եկավ ծերացավ,
Էն անահ սիրտը ներս սողաց մի ցավ:
Սկըսավ մըտածել դյուցազուն ծերը.
Հասել են կյանքիս աշնան օրերը,

Շուտով սև հողին կերթամ ես գերի,
Կանգնի ծրխի պես փառքը Մըհերի,
Կանգնեն և՛ անուն, և՛ սարսափ, և՛ ահ,

Իմ անտեր ու որբ աշխարքի վրա
Ոտի կրկանգնեն հագար քաջ ու դև . . .
Մի ժառանգ չունեմ՝ իմ անցման ետև
Իմ թուրը կապի, Սասուն պահպանի . . .
Ու միտք էր անում հրական ծերունի:

III

Մի օր էլ՝ են գորշ հոնքերը կիտած,
Երբ միտք էր անում, երկրնքից հանկարծ
Մի հուր-հրրեղեն հայտնվեց քաջին,
Ոտները ամպոտ կանգնեց առաջին:
Ողջո՛ւյն մեծագոր Սասնա հրակային .

Քու ձենը հասավ աստրծու գահին,
Ու շուտով նա քեզ մի գավակ կրտա:
Բայց լավ իմանաս, լեռների՛ արքա,
Որ օրը որ քեզ ժառանգ է տրվել,
Էն օր կըմեռնեք քու կինն էլ, դու էլ:
Իր կամքը լինի, ասավ Մըհերը.
Մենք մահինն ենք միշտ ու մահը մերը,
Բայց որ աշխարքում ժառանգ ունենանք,
Մենք էլ նրանով անմեռ կըմընանք:
Հրեշտակն էստեղ ցուլացավ նորից,

Ու էս երջանիկ ավետման օրից
Երբ ինը ամիս, ինը ժամն անցավ,
Առյուծ-Մըհերը գավակ ունեցավ:

Դավիթ անվանեց իրեն կորյունին,
Կանչեց իր ախպեր Ձենով Օհանին,
Երկիրն ու որդին ավանդեց նրան,
Ու կինն էլ, ինքն էլ էն օրը մեռան:

IV

Էս դարում Մըսըր անհաղթ ու հրգոր
Մըսրա-Մելիքն էր նըստած թագավոր:
Հենց որ իմացավ՝ էլ Մըհեր չըկա,

Վեր կացավ կըռվով Սասունի վըրա:
Ձենով Օհանը ահից սարսափած՝
Թըշնամու առաջն ելավ գըլխաբաց,
Աղաչանք արավ, ընկավ ոտները.
Դու եղիր, ասավ, մեր գըլխի տերը,
Ու քու շըվաքում քանի որ մենք կանք,
Քու ծառան լինենք, քու խարշը միշտ տանք,
Միայն մեր երկիր քարութանդ չանես
Ու քաղցըր աչքով մեզ մըտիկ անես:
Չէ՛, ասավ Մելիք, քու ամբողջ ազգով

Անց պիտի կենաս իմ թըրի տակով,
Որ Էգուց-Էլօր, ինչ էլ որ անես,
Ոչ մի սասունցի թուր չառնի իմ դես:
Ու գընաց Օհան՝ բոլոր-բովանդակ
Սասունը բերավ, քաշեց թըրի տակ.
Մենակ Դավիթը, ինչ արին-չարին,
Մոտ չեկավ դուշման Մելիքի թըրին:
Եկան քաշեցին՝ թե գոռով տանեն,
Թափ տըվավ, մարդկանց գըցեց դես ու դեն,
Փոքրիկ ճըկույթը մի քարի առավ,

Ապառաժ քարից կըրակ դուրս թըռավ:
Պետք է սպանեն Էս փոքրիկ ծուռին,
Ասավ թագավորն իրեն մեծերին:
Թագավո՛ր, ասին, դու Էսքան հըզոր,
Թըրիդ տակին է ողջ Սասունն Էսօր.
Ի՞նչ պետք է անի քեզ մի երեխա,
Թեկուզ իր տեղով հենց կըրակ դառնա:
Դո՛ւք գիտեք, ասավ Մըսրա թագավոր,
Բայց թե իմ գըլխին փորձանք գա մի օր,
Էս օրը վըկա,

Սըրանից կըզա:

V

Էս որ պատահեց, մեր Դավիթ հըսկան
Մի մանուկ էր դեռ յոթ-ութ տարեկան .
Մանուկ եմ ասում, բայց Էնքան ուժեղ,
Որ նըրա համար թե մարդ, թե մըժեղ:
Բայց վա՛յ խեղճ որբին աշխարքի վըրա,
Թեկուզ Առյուծի կորյուն լինի նա:
Ձենով Օհանին ուներ մի չար կին:
Մին-երկու լըռեց, մի օր էլ կարգին
Իրեն մարդու հետ սկըսավ կըռվել.

Ես մենակ հոգի, հագար ցավի տեր,
Ի՛նչ ես ուրիշի եթիմը բերել,
Նըստեցրել գըլխիս պարապ հացակեր . . .
Հո՛ղեմ գըլուխը . . . ես գերի հո չե՞մ՝
Ամենքի քեֆի ետևից թըռչեմ . . .
Մի կուռ կորցըրո՛ւ, կարգի՛ր մի բանի,
Գընա, իր համար աշխատանք անի . . .

Ու հետն սկըսավ ողբալ ու կոծել,
Իր օրը սըգալ, իր բախտն անիծել,
Թե անբախտ եղավ աշխարքի միջում,

Ոչ մի տեր ունի, ոչ մարդն է խրդում . . .
Գընաց Օհանը երեխի ոտի
Մի գույգ ոտնաման բերավ երկաթի,
Երկաթի մի կոռ շալակին դըրած,
Ու արավ Սասմա քաղքի գառնարած:

VI

Քըշեց գառները մեր հովիվ հըսկան,
Ելավ Սասունի սարերն աննըման .
«Է՛յ ջան, սարե՛ր,
Սասման սարե՛ր . . . »
Որ կանչեց, նըրա ձենից ահավոր

Դըղորդ-դըմբդըմբոցն ընկավ սար ու ձոր .
Վայրի գագաններ բըներից փախան,
Քարեքար ընկան, դատարկուն եղան:
Դավիթը ընկավ նըրանց ետևից,
Որին մի սարից, որին մի ձորից
Աղվես, նապաստակ, գել, եղնիկ բըռնեց,
Հավաքեց, բերավ, գառներին խառնեց,
Իրիկվան քըշեց ողջ Սասմա քաղաք:
Կաղկա՛նձ ու ոռնո՛ց, աղմո՛ւկ, աղաղա՛կ . . .
Քաղքըցիք հանկարծ մին էլ էն տեսան՝

Գալիս են հըրես անհամար գագան.
«Վա՛յ, հարա՛յ, փախե՛ք . . . »
Մեծեր, երեխեք

Սըրտաճաք եղած,
Գործները թողած,
Որը տուն ընկավ, որը ժամ, խանութ,
Ու ամուր փակեց դուռն ու լուսամուտ:
Դավիթը եկավ, կանգնեց մեյդանում .
Վա՛հ, էս մարդիկը ի՛նչ վաղ են քնում.
Հե՛յ ուլատեր, հե՛յ գառնատեր .

Ելե՛ք, շուտով բացեք դռներ.
Ով մինն ուներ տասն եմ բերել,
Ով տասն ուներ քրսանն արել...
Շուտով ելե՛ք, եկե՛ք, տարե՛ք,
Ձեր գառն ու ուլ գոմերն արեք:

Տեսավ՝ չեն գալի, դուռ չեն բաց անում,
Ինքն էլ մեկնրվեց քաղթի մեյդանում,
Գըլուխը դըրավ մի քարի՝ մընաց,
Ու մուշ-մուշ քընեց մինչև լուսաբաց:
Լուսին իշխաններ ելան միասին,

Գընացին Ձենով Օհանին ասին.
Տո՛ Ձենով Օհան, տո՛ մահի տարած,
Էս խենթը բերիք, արիք գառնարած,
Ոչ գառն է ջոկում, ոչ գելն ու աղվես,
Գազանով լըցրեց մեր քաղաքն էսպես,
Աստված կըսիրես՝ դի՛ր ուրիշ բանի,
Թե չէ էս խա՛լխին լեղաճաք կանի:

VII

Ելավ Օհանը, Դավթի մոտ գընաց.
Հորեղբայր Օհան, հեռո՛ւ եկ, կամա՛ց,

Ուլեր կը փախչեն: Մին էլ էնտեղից

Մի բոգ նապաստակ, ականջները ցից,
Խրտնեց ու ահից դուրս պրծավ հանկարծ:
Դավիթն էր. ելավ, ետևից ընկած
Էն սարը քըշեց, ետ բերավ էս ձոր,
Բերավ, ուլերին խառնեց նորից նոր:
Օ՛ֆ, ի՛նչ դըժար է, հորեղբայր Օհան .
Աստված օխնել է էն սև-սև ուլեր,
Ամա բոգալուկ էս ուլեր, որ կան,
Փախչում են, ցըրվում ողջ սարերն ի վեր .
Էնքան եմ երեկ վագել, չարչարվե՛լ,

Մինչև հավաքել ու տուն եմ բերե՛լ...
Նայեց Օհանը, որ Դավթի հագին
Ոտնաման չի էլ մընացել կարգին,
Մահակն էլ մաշվել, մինչ բուռն է հասել,
Մի օրվա միջում էնքան է վագել:
Դավի՛թ ջան, ասավ, չեմ թողնի էսպես,
Բոգալուկ ուլեր չարչարում են քեզ.
Էգուց նախիրը կըտանես արոտ:
Ասավ Օհանը ու մյուս առավոտ
Գընաց, նորից նոր մեր Դավթի ոտի

Մի ջուխտ նոր տըրեխ բերավ երկաթի,
Երկաթի մի կոռ հարյուր լըդրական
Ու շինեց Սասնա քաղքի նախրապան:

VIII

Քըշեց նախիրը մեր նախրորդ հրսկան,
Ելավ Սասունի սարերն աննըման:

«Է՛յ ջան, սարե՛ր,
Սասման սարե՛ր,
Ի՛նչ անուշ է
Ձեր լանջն ի վեր...»
Որ կանչեց, նրբա ձենից ահավոր

Դըրդողոց-դըմբողմբոցն ընկավ սար ու ձոր:
Վայրի գագաններ բըներից փախան,
Քարեքար ընկան, դատարկուն եղան:
Դավիթն էր. ընկավ նրանց ետևից,
Որին մի սարից, որին մի ձորից,
Գել, ինձ, աղյուծ, արջ ու վագրի բռնեց,
Հավաքեց, բերավ, իր նախրին խառնեց
Ու առաջն արավ դեպ Սասմա քաղաք:
Ոռնո՛ց, մըռնչյո՛ւն, աղմո՛ւկ, աղաղա՛կ...
Վախկոտ քաղքըցիք մին էլ ի՛նչ տեսան,

Հենց քաղքի վրբա անհամար գագան...
«Վա՛յ, հարա՛յ, փախե՛ք...»
Մեծեր, երեխեք
Սըրտաճաք եղած,
Գործները թողած
Փախան, ներս ընկան տուն, ժամ կամ խանութ,
Ամուր փակեցին դուռն ու լուսամուտ:
Դավիթը եկավ կանգնեց մեյդանում.
Վա՛հ, էս քաղքըցիք ի՛նչ վաղ են քընում:
Հե՛յ կովատեր, հե՛յ գոմշատեր,

Ելե՛ք, շուտով բացեք դըռներ,
Ով մինն ուներ տասն եմ բերել,
Ով տասն ուներ քըսանն արել:
Շուտով ելե՛ք, եկե՛ք, տարե՛ք,
Ձեր եզն ու կով գոմերն արեք:

Տեսավ՝ չեն գալի, դուռ չեն բաց անում,
Ինքն էլ մեկնըվեց քաղքի մեյդանում,
Գըլուխը դըրավ մի քարի, մընաց,
Ու մուշ-մուշ քընեց մինչև լուսաբաց:
Լուսին իշխաններ ելան միասին,

Գընացին Ձենով Օհանին ասին.
Ամա՛ն, քեզ մատաղ, ա՛յ Օհան ախպեր,
Մեր եզն ու մեր կով թող մընան անտեր,
Միայն սրանից ազատ արա մեզ:
Ոչ արջն է ջոկում, ոչ գոմեշն ու եզ,
Մի օր էս քաղքին փորձանք կըբերի,
Արջերոց կանի, կըտա կավերի:

IX

Դավիթ չըդառավ, մի կըրա՛կ դառավ:
Ճարը կըտըրված՝ Օհանը բերավ
Նետ-աղեղ շինեց ու տըվավ իրեն՝

Գընա, որս անի սարերի վըրեն:
Դավիթ նետ-աղեղն առավ Օհանից,
Հեռացավ Սասնա քաղքի սահմանից
Ու դառավ որսկան: Գնաց, մի կորկում
Լոր էր սպանում, ճնճղուկ էր գարկում,
Մըթանը գընում իրեն հոր ծանոթ
Աղքատ, անորդի մի ծեր կընկա մոտ,
Վիշապի նըման, երկա՛ր, ահագի՛ն
Մեկնըվում, քընում կըրակի կողքին:
Մի օր էլ, երբ որ իր որսից դարձավ,

Պառաւր Վրբեն սաստիկ բարկացաւ.
Վա՛յ Դավիթ, ասաւ, մահիւս տանի քեզ,
Դո՞ւ պետք է էն հոր գավակը լինե՛ս:
Ձեռից ու ոտից ընկած մի ծեր կին
Ես եմ ու էն արտն աստըծու տակին,
Ինչո՞ւ ես գընում, տափում, տըրորում,
Իմ ամբողջ տարվան ապրուստը կըտրում:
Թե որսկան ես դու— նետ-աղեղըդ ա՛ն,
Ծըծմակա գըլխից մինչև Սեղանսար
Քու հերը ձեռին մի աշխարհ ուներ,

Որսով մեջը լի որսի սար ուներ.
Եղնիկ կա էնտեղ, այծյամ ու պախրա.
Կարո՞ղ ես գընա, էնտեղ որս արա:
Ի՞նչ ես, ա՛յ պառաւ, էլ ինձ անիծում.
Ես ջահիլ եմ դեռ, ես նոր եմ լըսում:
Ո՞րտեղ է հապա սարը մեր որսի...
Գընա՛, հորեղբայրդ Օհանը կասի:

X

Հորեղբոր շենքում մյուս օրը ծեգին
Դավիթը կանգնեց աղեղը ձեռքին:
Հորեղբա՛յր Օհան, ինչո՞ւ չես ասել՝

Իմ հերը որսի սար է ունեցել,
Այծյամ կա էնտեղ, եղջերու, կըխտար.
Վեր կաց, հորեղբա՛յր, տար ինձ որսասար:
Վա՛յ, կանչեց Օհան, էդ քու խոսքը չէր,
Էդ ով քեզ ասաւ, լեզուն պապանձովեր:
Էն սարը, որդի՛, գընաց մեր ձեռից,
Էն սարի որսն էլ գընաց էն սարից,

Էլ չկան այծյամ, եղջերու, կըխտար:
Քանի լուսեղեն քու հերը դեռ կար,
(Է՛յ գիդի օրեր ո՛րտեղ եք կորել),

Ես շատ եմ էնտեղ որսի միս կերել...
Քու հերը մեռավ, աստված խըռովեց,
Մըսրա թագավոր գորքեր ժողովեց,
Եկավ, մեր երկիր քարուքանդ արավ,
Էս սարի որսն էլ թալանեց, տարավ.
Եղնիկը գընաց, եղջերուն գընաց...
Մեր գիրն էլ հալքաթ էսպես էր գըրած:
Անցել է, որդի, քու բանին գընա,
Մըսրա թագավոր ձենըդ կիմանա...
Մըսրա թագավոր ինձ ի՞նչ կանի որ...

Ես ի՞նչ եմ հարցնում Մըսրա թագավոր.
Մըսրա թագավոր թող Մըսըր կենա,
Իմ հոր սարերում ի՞նչ գործ ունի նա...
Վեր կաց, հորեղբա՛յր, նետ-աղեղդ առ,
Կապարճըդ կապի՛ր, գընանք որսասար:
Ելավ Օհանը ճարը կըտըրված,
Գընացին տեսան՝ էլ ի՛նչ որսասար.
Անտառը ջարդած, պարիսպն ավերած,
Բուրգերը արած գետնին հավասար...